

Raeapteek 600

Triinu Entsik-Grünberg – Revali Raeapteegi proviisor-juhataja

Raeapteek on vanim püsivalt samades ruumides tegutsev apteek Euroopas. Ühtlasi peetakse seda ka kohaliku farmaatsiatööstuse sünnipaigaks ja vanimaks tervishoiuasutuseks Eestis. Kui laiendada vaadet tervishoiust väljapoole, võib Raeapteeki kõhklusteta pidada ka vanimaks järjepidevalt tegutsenud ettevõtteks Eestis. Apteegi täpne asutamisaeg ei ole teada, kuid esimest korda on seda mainitud Tallinna rae märkmeraamatus aastal 1422. Sellele kirjalikule esmamainimisele viidates tähistasimegi 8. aprillil Raeapteegi 600. sünnipäeva.

Suure juubeli puhuks olid Tallinna raekotta vastuvõtule kutsutud kõik, kes on praegu või ajaloo olnud seotud Raeapteegiga ning kellel on Raeapteegiga seoses oma lugu

rääkida, samuti meie koostööpartnerid ja head abilised, kelle toel Raeapteek oma 600. aastapäeval endiselt edasi tegutseb. Tallinna raekojast suundusime keskaja vaimust kantud protsessiooniga Raeapteeki, kus heiskasime maja fassaadile uue lipu ja pidulik vastuvõtt jätkus juubilari ruumes postmargi „Raeapteek 600“ esitlusega. On meeldiv tõdeda, et Raeapteek sai ümmargusel sünnipäeval palju kajastust nii eesti- kui ka välismaises meedias ning sünnipäeval osaleda soovijaid oli kokku rohkem, kui suutsime võõrustada.

RAEAPTEEGI AJALOOST

Oma pika ajaloo vältel on Raeapteegis apteekri ametit pidanud palju väarikaid mehi, aga eriline au kuulub kahtlemata ühele suguvõsale. Aastal

1580 tuli Raeapteeki tööle ungarlane Johann Burchart Belavary de Sykava, kes asus ametisse esmalt apteekri-sellina, aga juba kahe aasta pärast sai selle palgaliseks juhatajaks. Tema perekonnas valitses traditsioon, mille kohaselt pandi vanimale pojale alati nimeks Johann ja ta koolitati apteekriks. Nii pärandati Raeapteeki Burchartite perekonnas isalt pojale aastatel 1582–1911 tervelt kümme põlve vältel. 1911. aastal võtsid Raeapteegi üle uued omanikud Leibert ja Schneider, kelle aeg jäi aga üürikeseks, kuna 1940. aastal apteek natsionaliseeriti ning allutati Apteekide Peavalitsusele.

KESKAEGSED RAVIMID

Põneva tagasivaate sajanditetagusse arstimite nimistusse võimaldab

Protsessioon raekojast Raeapteeki.

Foto: Tiit Aunaste

meil teha seniajani säilinud Tallinna rae 1695. aasta apteegimäärus ehk TAXA, kus on kirjas paljud ravimid, mida kasutatakse edukalt ka tänapäeval. Nii näiteks on leidnud seal äramärkimist kamper, kadakamarjad, sennalehed, aaloe, oopium, pärnaõied, mitmesugused tinktuurid, aga ka ekstraktid. Lisaks on teada, et laialdaselt kasutati raudrohtu, takjat, võilille, kummelit, kibuvitsa, vereurmarohtu, piparmünti, punet, aaskannikest ja teisi ravimtaimi. Ajaloolaste uurimuste põhjal on teada, et umbes kaheksakümnest keskajal kasutusel olnud ravimtaimest on praeguseni endiselt kasutusel tervelt 60. Tõsi, kasutusviisid ja näidustused olid enamasti sootuks erinevad.

Nii näiteks teatakse nüüd, et naistepunal on rahustav, seedimist ja sapieritust soodustav toime, keskajal usuti aga, et selle abil on võimalik tulevikku ennustada. Kui taim eritas punast mahla, tähendas see helget tulevikku, kui aga värvitut, ei toonud see endaga midagi head. Taimes peituvat maagia tõttu pandi naistepuna ka lahingusse minejale jalanõu sisse, kuna usuti, et see aitab väsimuse vastu ja suudab hoida eemal surma.

Palderjan on tänaste teadmiste kohaselt mõjus looduslik rahusti, kuid keskajal soovitati seda segada ihaldusväärse vastassoo esindaja veini sisse, et tutvuse sobitamine paremini sujuks. Selles võis isegi oma loogika peituda, aga tänapäeval ei peeta paraku kohtingukaaslase uimastamist mis tahes üllal eesmärgil heaks tooniks. Lisaks usuti omal ajal, et palderjan peletab ka nõidu ja kurje vaime.

Koirohu puhul tuleb nõustuda kunagiste apteekritest ametivendadega, kes ütlesid, et kui ei ole surmatõbi, siis saab koirohust ikka abi. Samas on mõned sajandeid tagasi uhkelt apteegiriivil seisnud ained tänapäeval koha sisse võtnud hoopis köögis. Nii näiteks kuulusid kohv, tee, herned, manna, loorberilehed, vürtsid ja maiustused kunagi kõik Raeapteegi nomenklatuuri. Lisaks oli täiesti tavapärase, et apteegist sai

Apteekrit ja tema vara kaitsev krokodill.

Foto: Tiit Aunaste

Apteegi asukohta tähistav värviline anum.

Foto: Tiit Aunaste

osta ka tinti, paberit, välismaiseid kangaid, tubakat, piipusid, isegi püssirohtu, aga ka soola.

RAEAPTEEK TÄNA

Paljudele külalistele tuleb üllatusena, et Raeapteek on ka praegu endiselt tegutsev apteek, kust saab osta nii retsepti- kui ka käsimüügiravimeid, aga ka keskaegseid traditsioone austades vürtsveini Klarett, mille retsept on aastast 1467, ja martsipani.

Raeapteek töötab käsikäes muuseumiga, mille tegevust toetab Tallinna linn. Raeapteegi muuseumis saab näha eri ajastutest pärinevaid apteegitarvikuid, aga ka mõningaid keskaegsele apteegile iseloomulikke sümboleid. Nii näiteks ripub apteegis nagu kord ja kohus lae

all krokodill, mis rõhutas keskajal apteekritöö salapära ja pidi ühtlasi kaitsma nii apteekrit kui ka tema vara. Praegune laialdaselt apteegi sümbolina tuntud peekriga madu võeti kasutusele alles 20. sajandil.

Värvilised anumad aknalaua lähedal tähistasid aga apteegi asukohta ja need sümboliseerisid omaaegse meditsiinikäsitluse aluseks olnud kehavedelikke. Punane tähistas verd ehk sooja ja sinine lima ehk külma kehavedelikku. Usuti, et kui need on tasakaalus, siis on inimene terve. Need tähised olid olulised, kuna aitasid märgata apteeki ka inimestel, kes ei mõistnud lugeda.

Lisaks eelmainitud ravimtaimedele, millel on ka nüüdse arusaama kohaselt kindel toime ja koht apteegis, leidub Raeapteegi muuseumis ka pigem kummutust tekitavaid loomset päritolu omaaegseid ravimeid. Nende puhul saab toonaseid apteekreid tunnustada vaid selle eest, et loomsete preparaatide valmistamisel peeti ülioluliseks toormaterjali värskust. Nii kuulusid Raeapteegi algusaegade ravimite nimekirja näiteks põletatud mesilased, kuivatatud kärnkonnad, rästikurasv, kõrvetatud siil, vihmaussioli, loomade suguorganid, valgeks pleegitatud koerakaka, keldrikakandi leotis, täku kabjad ja muumiaessents. Nii mõnedki neist on esindatud ka Raeapteegi muuseumiruumi väljapanekus.

Meile tunduvad eelnimetatud preparaadid tagasihoidlikult väljen-

dudes imelikud, aga keskaegsete arstide parimate arusaamadega sobitusid need ideaalselt. Nimelt peeti sajandeid tagasi loogiliseks, et ravim määrati sarnasuse põhimõttel ja nii oli igati ootuspärane, et peavalu korral soovitati kolju-pulbrit, kõhuvalu korral hundisoolt ning vaimuhaigele jänesesüdant. Seesmistest teravate valude korral soovitati süüa klaasipuru, kollatõve vastu pidi aitama kollaste õite ja oranži mahlaga vereurmarohi, katkumuhkude vastu pidi astuma sinise safiiriga ning joomatõve vastu olid tõhusaimateks ravimiteks lillad ametüstid.

Raeapteegi muuseum korraldab huvilistele giidiga ekskursioone ja erinevaid töötubasid. Näiteks valmistatakse rae ürdisoola, kus lisaks ravimtaimedele uhmerdatakse soola sisse kadakamarju. Laste seas

on populaarne martsipani töötuba, kus muu hulgas tuleb juttu kuulsast mardileiva legendist, mille kohaselt see maius olevat leiutatud just Raeapteegis. Martsipani müüdi algselt apteegis kui ravimit ja seda soovitati eelkõige mälu tugevdamiseks, aga rohkem tuntuks on see kogunud rohuna armuvalu vastu.

Juubeliaastat tähistame aasta jooksul mitmete üritustega. Kord kuus, neljapäevaõhtuti toimuvad Raeapteegis nn juubeliloengud, kus külalisteks on ajaloolased ja teised oma ala spetsialistid, kes tutvustavad eri vaatenurkadest Raeapteeki, aga ka üldisemalt keskaja eluolu, sh toleaeagset joogi- ja toidukultuuri. Loengutele saab registreeruda e-kirja teel ja info on üleval nii kodulehel (<http://raeapteek.ee/juubeliloengusari/>) kui ka Facebookis.

Raeapteegi ajaloo vastu huvi

tundjatel on kindlasti hea meel teada, et spetsiaalselt juubeli puhul valmis raamat „Raeapteek 600“. Selle on koostanud Tartu Ülikooli professor Ain Raal ja see annab suurepärase ülevaate meie vanima apteegi ajaloost selle algusest kuni tänapäevani. Sellesse on koondatud kõik varem Raeapteegi kohta ilmunud, aga ka seni avaldamata materjalid ning sellisena on tegu kahtlemata kõige põhjalikuma Raeapteegi ajalugu käsitleva tervikteosega.

Kuna paljud Raeapteegist pärit muististest ei ole tallel apteegis, koostasime ajaloo huvilistele koostöös Eesti Ajaloomuuseumiga juubeliaasta tähistamiseks uue programmi „Raeapteeker Burcharti kiusatus“. Erilise melu saatel on võimalik Raeapteeki külastada muuseumiöö, keskaja päevade ning vanalinna päevade ajal.